

ולשיטת החזו"א, שלאוקמי פירא מותר, אף כאן י"ל שהדילול מותר אפי' לשיטת הרמב"ם משום אוקמי פירא. וכאמור, הסיכון הוא לרוב הפרי.

סימן כו

שמן חורפי

שבעיר. הגיע זמן תאנים שלוחי בי"ד שוכרין פועלים עודרין אותן ועושין אותן דבלה וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר... ומחלקין מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו".

ומבואר בתוספתא זו שהיו גם עודרים את התאנים, וכנראה ע"מ שהפירות יגדלו יותר טוב. אך הגירסא בר"ש היא: "ואורין", כלומר לוקטים את התאנים. וכן מוכרח מלשון התוספתא בהמשך בענין זיתים וענבים. לא מוזכר בהן העידור בכלל אלא "בוצרין אותן ומוסקין אותן".

אמנם י"ל שגם לפי גירסת הר"ש "אורין" ולא "עודרין", מסתבר שאם העידור נחוץ לאוקמי פירא, לשלוחי בי"ד יהיה מותר לעדור במקרה כזה. כי האיסור לאוקמי פירא הוא רק בגלל שפירות שביעית הן הפקר ואסור לבעה"ב לדאוג לקיומם, אך לבי"ד מותר.

אך אין סברה לומר שבי"ד צריך לייצר פירות ע"מ שיהיה לציבור מה לאכול. יצור פירות אינו אוקמי פירא, אלא יצירתם יש מאין, כביכול, וזה אינו מסמכותו של ביה"ד.

אמנם י"ל שאוקמי פירא בא למנוע הפסד (עי' חזו"א שביעית כ"א, י"ד). ואע"פ

ראשי פרקים

א. תפקידו של בית הדין

ב. זירוז צמיחה

ג. אמירה לגוי

מסקנה

שאלה

נוהגים למשוך את עצי הפרי בשמן חורפי ע"מ להקדים את צמיחת הפירות. הקדמה זו מבטיחה לפרי מחיר גבוה. האם מותר לעשות זאת בשביעית ע"י שלוחי בי"ד?

א. תפקידו של ביה"ד

צ"ע מהו תפקידו של ביה"ד האם תפקידו לדאוג לציבור שיהיה לו פרי לאכול, כולל גם פרי מוקדם? או שמא תפקידו לחלק את הפירות שצמחו מכבר, אולם אין זה מתפקידו להצמיח פירות?

במקור הדין של אוצר בי"ד בתוספתא משמע שכל תפקידו של ביה"ד רק לחלק פירות. וזו לשון התוספתא פ"ח הל' א':

"בראשונה היו שלוחי בי"ד יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון ג' סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר

ייתכן שיאסור גם על ב"ד. אך הגר"חז"ס המתיר לאדם פרטי ק"ו שיתיר לב"ד. ומצאנו דמיון לזה מהפוסקים בדורנו שהתירו להרכיב דקלים ע"י שלוחי ב"ד (עי' שבה"א השלם פ"א הל' ה' אות כ"ד). ושם ההרכבה היא הפריית הדקלים וכמו שפירש"י בפסחים (נ"ג א' ד"ה רב אחא) כלומר ההרכבה הזו מייצרת פירות. בלעדיה לא היו פירות התמר צומחים כלל. ויש לדחות. הדקלים מחולקים לשני סוגים: זכר ונקבה. אם הפרחים הנקביים לא יופרו הם יתנונו ולא יתנו פרי, לכן יש צורך להפרותם ע"י האבקה מהדקלים הזכריים. א"כ שם יש כבר תחילת פירות בפרחים הנקביים. והפרייתם היא אוקמי פירא ובלעדיה הפרי הנקבי יתנון ויאבד. משא"כ בשמן חורפי בלעדיו הפירות היו צומחים מאוחר יותר והוא מקדים אותם. וכיון שהשמן החורפי רק מזרז את צמיחת הפירות, וגם בלעדיו הם היו צומחים, והוא רק מקדים אותם. צ"ע מה גדרה של מלאכה זו?

האג"ט במלאכת זורע (אות ס"ב) כתב שהמניח עציץ נקוב שהיה ע"ג יתדות — על הקרקע — מזרז בכך את גידולו של העציץ, שבהיותו מנותק מן הקרקע היה צומח לאט יותר, ועתה עם הנחתו על הקרקע יצמח מהר יותר. (על הנחתו זו יש לדון מבחינה בוטנית, האם אומנם הנחת העציץ על הקרקע מזרזת את גידולו. נראה יותר שתוספת היניקה מאפשרת לעציץ לגדול יותר טוב, אך לא בהכרח יותר מהר). ולדעת הג"א אין בהנחת עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות, על הקרקע,

שלבעלים אין היתר למנוע הפסד מפירותיהם, שהרי הפירות אינם שלהם, אך לב"ד יש היתר למנוע הפסד מפירות המיועדים לחלוקה. ופירות מוקדמים שמחירם גבוה יותר יכולים לאזן את הפסדו של ביה"ד מפירות בעונה אחרת שמחירם נמוך ואין בהם בכדי לכסות את הוצאותיו של החקלאי. אלא שצ"ע מי התיר לביה"ד לעשות סחורה בפ"ש, גם אם הדבר מיועד לכיסוי הוצאותיו. לגבות החזר הוצאות מותר לו, אך למכור פירות מוקדמים במחיר גבוה יותר, משום שבשוק חסרים פירות בעונה זו, מי התיר לביה"ד? מיהו המחיר הגבוה של הפירות המוקדמים אינו רק בגלל שהביקוש גדול וההיצע קטן, שזוהי סחורה גמורה, אלא גם בגלל עבודות נוספות שהחקלאי משקיע בפירות אלו, כגון שמן חורפי, וא"כ יש כאן גם החזר הוצאות, אלא שהחזר ההוצאות עבור פירות המוקדמים הוא גבוה יותר מפירות אחרים ולכן יש בו בכדי לכסות על הפסדו של ביה"ד.

ב. זירוז צמיחה*

ועדיין שאלתנו הראשונה במקומה עומדת, מי התיר לביה"ד לייצר פירות ע"מ לכסות באמצעותם את הוצאותיו?

עיין חוות בנימין (ח"ג סי' ק"ג) מחלוקת הגר"ש ישראלי והגר"ח"ז גרוסברג בענין עבודות דרבנן למניעת הפסד בפרי בירקות שעדיין לא באו לעולם. שם לא מדובר בשלוחי ב"ד. והגרש"י האוסר על אדם פרטי להשקות ירקות שעוד לא באו לעולם

שפטור על הדבקה בתנור. (עי' מנ"ח מצ' רמ"ה שדימה זריעת כלאים למדביק פת בתנור בשבת, ועי' ש מצ' רח"צ אות י"ד-ט"ו {ועי' אג"ט שם ס"ק ח'} וא"כ ה"ה בשביעית שאף בה ההשרשה קובעת לדעתו). ולפי"ז זירוז צמיחה בשביעית יהיה אסור.

(ועי' חזו"א שביעית כ"ו ג' שהשוה שביעית לשבת לענין עקירה לפני קליטה שאין העקירה פוטרת את הנטיעה).

מיהו יש לחלק בין השרשה להמשך הצמיחה. ההשרשה היא חיבור הזרעים לקרקע ולכן יש בכך ביטול למצות "ושבתה הארץ", הארץ אינה שובתת כאשר משתרשים בה זרעים. אך המשך הגידול אין בו משום ביטול למצות "ושבתה הארץ" וכמו שכתבו התוס' בר"ה (ט' ע"ב ד"ה ומותר). וא"כ זירוז גידול אין בו מלאכה.

הנחתו של המנ"ח שקליטה נחשבת למלאכה בשביעית מוסכמת גם על החזו"א (סי' י"ז ס"ק כ"ב) ואעפ"כ לדעתו העוקר נטיעה לפני קליטה לא עוקר את איסור הנטיעה שעבר. וצריך לומר בדעתו שהנטיעה לבדה והקליטה לבדה נחשבים לאיסור. אך אין האיסור נמשך עד הקליטה וא"כ לדעתו יתכן שאין בזירוז הצמיחה איסור. (ועי' להלן סי' כ"ח אות ח' שלדעת הגר"פ והגרש"א אין בהשרשה לבד איסור מהתורה).

ועי' רש"ש (שבת ע"ג ע"ב) שחולק על האג"ט וסובר שהמלקט זרעים בשבת לפני השרשתם דומה לרודה פת מהתנור לפני אפייתה ופטור. ולדעתו כל חילוקו של האג"ט בין מגיס למקרב צמיחה נופל. ומקרב צמיחה יהיה אסור כמו מגיס. (ולהנחתו של האג"ט שעציץ המונח ע"ג יתדות שהניחו ע"ג קרקע מזרז את צמיחתו אינה מקובלת על הרש"ש כמו שכתבנו לעיל שאין כאן זירוז צמיחה כלל אלא תוספת צמיחה).

איסור דאורייתא. והקשה האג"ט מאי שנא ממגיס שחייב מהתורה על קירוב הבישול? ותירץ שבבישול המלאכה לא נגמרת עד סוף הבישול, לכן קירוב הבישול אף הוא מלאכה. משא"כ בזריעה המלאכה נגמרה מייד עם הנחת הזרעים בקרקע והמשך הגידול נעשה מאליו, לכן אין בזירוז צמיחה משום מלאכה. והקשה האג"ט על עצמו משבועות (י"ז ב') "זו שהפך בצינורא חייב מיתה, דאי לא מהפיך בה מיעכל בתרתי שני ואי מהפיך בה מיעכל בשעתא חדא, וקמ"ל קירוב עבודה — עבודה היא", אע"פ שעיקר העבודה נעשית בשעת העלאת האברים על המזבח? ותירץ שגזה"כ היא, שכללה גם מזלגות בין כלי השרת, שבהן מהפכים את האברים ומזרזים את עיכולם על המזבח, כלומר, התורה חידשה שגם זירוז עבודה נחשב לעבודה, אך בזריעה אין בזירוז משום מלאכה.

ולפי הגדרתו של האג"ט י"ל ששביעית דומה לשבת שהמלאכה נגמרת בזריעה עצמה וא"כ אין בזירוז צמיחה מלאכה. אך יש לדחות ולומר ששביעית שונה משבת. בשבת — הלוקט זרעים לאחר שנזרעו, לדעת האג"ט, אינו עוקר את הזריעה למפרע, ומלאכת הזריעה שנעשתה — נעשתה כבר וחייב עליה (עי' אג"ט זורע ח'), ולכן י"ל שמכיון שכל מלאכת הזריעה נגמרת בזריעה עצמה אין בזירוז הצמיחה משום מלאכה. משא"כ בשביעית הזריעה עצמה אינה גמר המלאכה אלא ההשרשה. ולדעת המנ"ח הזורע בערב שביעית וההשרשה נעשתה בשביעית עצמה עובר על "ושבתה הארץ" (מנ"ח סוף מצ' שכ"ו). ולדעתו, הלוקט זרעים לפני שהשתרשו עוקר למפרע את מלאכת הזריעה. והדבר דומה לרודה פת מהתנור לפני שנאפתה

מיהו מלאכה בערב פסח אין עיקרה מהתורה, משא"כ שביעית, ע"י ביאור הגר"א שם).
אך אם גוי ישים בעצמו שמן חורפי לעצים ויגרום להקדמת פירות בודאי שביה"ד יצטרך לחלקם לציבור כשאר פירות שביעית הנמצאים באוצר ב"ד. ובפרט אם הגוי אדעתא דנפשיה קעביד, כלומר אם יש לו חלק בפירות, או ענין אחר, שבו הוא מרויח מהפירות לעצמו.

מסקנה

הדרך היחידה להתיר שמן חורפי היא רק ע"י גוי, כשהגוי עושה זאת על דעת עצמו ולצורך עצמו. והדרך לכך היא לתת לגוי חלק בעץ לצורך הפירות מבעוד מועד. אך אין לומר שיש להתיר אמירה לנוכרי במלאכה דרבנן משום שבות דשבות שהרי זו מותרת רק במקום הפסד וכאן אין הפסד אלא מניעת ריוח נוסף.

סימן כז

טיפול בגינות נוי

העשבים השוטים, ויש כאלו שעלולים להתפשט ולהשתלט על הפרחים והשיחים ולדכא אותם.
האם מותר לבערם? וא"כ כיצד? ע"י ניכוש, קציצה, ריסוס מונע נביטה, או ריסוס המחסל את העשבים השוטים לאחר צמיחתם?

א. ריסוס

מסתבר שהריסוס המונע נביטה עדיף מכולם. כי הוא רק מונע פעולה, בדרך שלילית, ואינו פעולה חיובית.

וא"כ לדעת הרש"ש מזרז צמיחה בשביעית יהיה אסור כמו בשבת. והסברה נותנת שהמושח שמן חורפי בשבת חייב משום תולדת זורע כמו משקה ומזבל ושאר מלאכות הצומח. וא"כ בשביעית פעולה זו היא לפחות תולדה האסורה מדרבנן (וע"י להלן סי' ל"ד).
ולכן נלענ"ד שלא הותרה מלאכה זו לשלוחי ב"ד.

ג. אמירה לגוי

אמירה לגוי אסורה בשביעית לדעת המהרש"ל, מהתורה. אך גם לחולקים עליו הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם אמירה לגוי בשאר איסורי תורה, מלבד שבת, אסורה מדרבנן או לא. (ע"י ב"מ צ' ע"א. וע"י או"ח סי' תס"ח ס"א שהמנהג להתיר איסור דרבנן ע"י גוי ושביעית בזה"ז מדרבנן לרוב הפוסקים.

ראשי פרקים

שאלה

א. ריסוס

ב. עשייה ע"י סם

ג. ראוי למאכל בהמה

ד. ניכוש

מסקנה

* * *

שאלה

עקירת עשבים שוטים היא פעולה חיונית בגינות נוי, מבלעדיה יתרבו במשך הזמן